BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Европейски лалугер (*S. citellus*)
Ре-/интродукция и природозащитни мерки

д-р Йордан Кошев, ИБЕИ-БАН
Симеон Арангелов, ДПП „Витоша“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Обща информация за вида:

Систематика. Вътревидова изменчивост.
Общо разпространение. Разпространение в България.
Местообитание, Убежища.
Жизнен цикъл.
Хранене, Размножаване и развитие.
Паразити, болести и зоонози.
Популационна динамика.
Поведение. Индивидуални участъци и разселване.
Природозащитен статус и опазване.

Жизнен цикъл (активна фаза) на Европейския лалугер (*S. citellus*) на ниска и висока надморска височина

Европейски лалугер - ключов вид

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

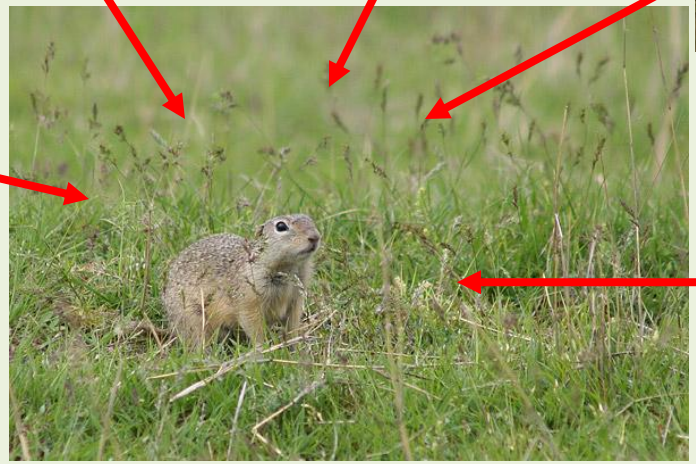

Европейски лалугер (*Spermophilus citellus*) е основен хранителен ресурс за много видове животни, повечето от който застрашени.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

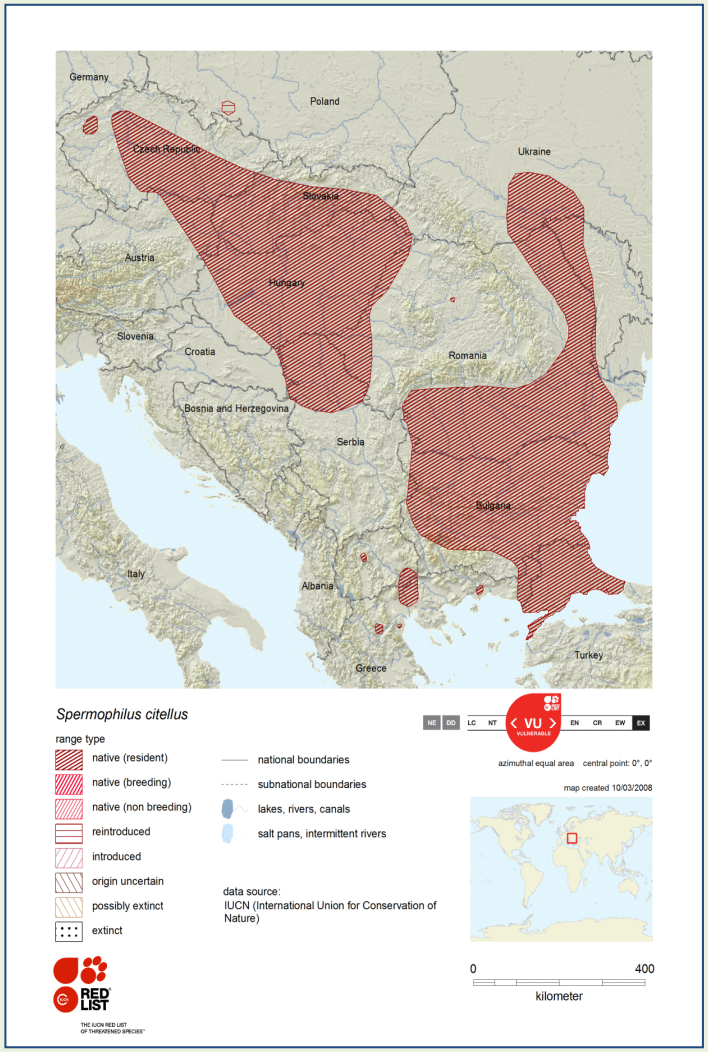

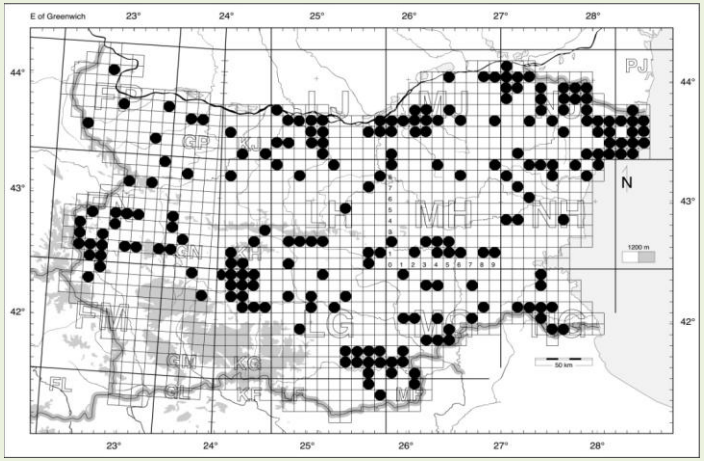

Червения списък на IUCN, категория „уязвим“ [VU A2bc]; Червена книга на България с категория уязвим [VU A1c]; Бернската конвенция, Приложение II (строго защитени видове от фауната), както и в Директива 94/43 на ЕЕС, Приложения II и IV; Закона за Биологичното Разнообразие (ДВ, бр. 77, 2002) - приложение № 2. Местообитанията на вида са приоритетни за опазване в Европейската екологична мрежа НАТУРА 2000.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Антропогенни фактори влияещи върху *S. citellus* в България	
Положителни фактори	**Отрицателни фактори**
Първи период (1950-1989)	
Обединяване на селскостопанските животни в големи кооперативни стада	Интензификация на селското стопанство
	Обявен за вреден вид, целенасочена борба с родентециди.
Втори период (1990-2008)	
Раздробяване на собствеността на земята – много необработваеми земи	Намаляване броя на селскостопанските животни
	Деградация на пасищата и ливадите.
след 2008	
Природозащитни инициативи	Интензификация на селското стопанство и животновъдството

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Главните заплахи за вида в България могат да се резюмират до следните видове:

***а*) Деградация на пасищата**. Неравномерно изпасване на пасищата, което води до преизпасване или неизпасване, в резултат, на което те обрастват с храстова и дървесна растителност. В момента особено ясно е проявена в планинските райони;

***б*) Застрояване**. Строителство на пътища, промишлено и жилищно строителство, голф игрища, язовири, вятърни централи и др. Този фактор в момента е особено ясно изразен по черноморското крайбрежие и големите административни центрове (вилни селища, хотели, вятърни централи) в степните хабитати на вида и при промишленото и жилищно строителство в близост до градовете

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

***в*) Интензификация на селското стопанство** (окрупняване на земята и обработката на по-големи масиви, увеличаване на механизацията и количеството на използваните торове и пестициди). Трансформация на пасищата, откритите тревни пространства и ливадите в обработваеми земи и многогодишни насаждения;

***г*) Прекъсване на важни биокоридори за вида**, особено при колонии с висок изолационнен индекс. Най-често чрез залесяване, застрояване, обработка на земята и др.;

***д*) Неравномерна регулация на водните нива**, водеща понякога до наводняване на колонии;

***е*) Използване на лалугера за храна**. В някои райони на България, ромското население го използва за храна. Този фактор в момента няма съществено значение.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

1. **Ре-/ интродукция на лалугер в България и по света.**

2. **Друг вид подпомагащи мерки в подобряването на местообитанията и популациите на лалугера.**

ИНТРОДУКЦИЯ - процес на усвояване на дадена територия от видове, нехарактерни за нея. Тя се изразява с преднамерено или случайно внасяне на видове на несвойствени за тях територии благодарение на човешката дейност. **Преднамерена и случайна.**

Екологична Това е вид интродукция свързана със съхраняването на даден вид в природата. Тя се характеризира с реинтродукция на определен вид на територия, която той е обитавал преди, но в резултат на човешката дейност е изчезнал.

Репатрация (Repatriation) - Произлиза от "patria", което означава у дома . Т.е. репатриране е връщане в отечеството. Използва се най-често в смисъл на преместване на лалугери от едно място на друго.

Транслокация (Преместване от едно място на друго). Често е преместване на лалугери застрашени от построяването съответно разрушаването на хабитата от инвестиционни намерения.

Възстановяване (Restitution) на лалугерови колонии.

Реколонизация? Усвояване на нова територия от лалугерова колония?

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Литература свързана с ре-/интродукцията на лалугери

IUCN 1995. IUCN/SSC Guidelines For Re-Introductions. Approved by the 41st Meeting of the IUCN Council, Gland Switzerland, May 1995, 8 pp.

Hapl E., Ambros M., M. Olekšák , M. Adamec. 2006. Suslik (*Spermophilus citellus*) reintroduction in Slovakia. Guidelines. State Nature Conservancy of the Slovak Republic, Banská Bystrica, 28 pp.

Balaz I., A. Jancova & M. Ambros. 2008. Restitution of the European Ground Squirrel (*Spermophilus citellus*) in Slovakia. – *Lynx*, n. s., 39: 235–240

Budajova J. 1995. Experiences with repatriation of the European souslik in the Košická basin]. Pp.: 103–107. In: URBAN P. (ed.): Mammal Research and Conservation in Slovakia II. Štátna ochrana prírody SR, Banská Bystrica, 112 pp (in Slovak, with a summary in English).

Matějů J., Š. Říčanová, A. Michal, K. Borys, H. Ervín, Matějů K. 2010. Reintroductions of the European Ground Squirrel (*Spermophilus citellus*) in Central Europe (Rodentia: Sciuridae). – *Lynx*, n.s. 41: 175–191.

Matějů J., Š. Říčanová, S. Poláková, M. Ambros, B. Kala, K. Matějů, L. Kratochvíl. 2012. Method of releasing and number of animals are determinants for the success of European ground squirrel (*Spermophilus citellus*) reintroductions. – *European Journal of Wildlife Research,* 58 (2): 473-482

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Кратко описание на методиката (по Hepl *et al*. 2006 с изменения) за ре-/интродукцията на лалугери

2.1. Подходящи места за улов (колония донор)

- Да е жизнена с голяма численост (над 1000 индивида) на голяма площ.
- Може и от няколко популации донори. По този начин се постига по голяма генетична хетерогенност.
- Да е на възможно най-близко разстояние от мястото на интродукцията.
- Популацията донор може да е застрашена от
- някаква дейност, например застрояване, целенасочено унищожаване, в конфликт с метна общност и др.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Krystofek *et al*. 2009: Особено внимание е необходимо при планирането реинтродукции в южната граница на ареала на Европейския на лалугер особено на територията на България и Румъния!

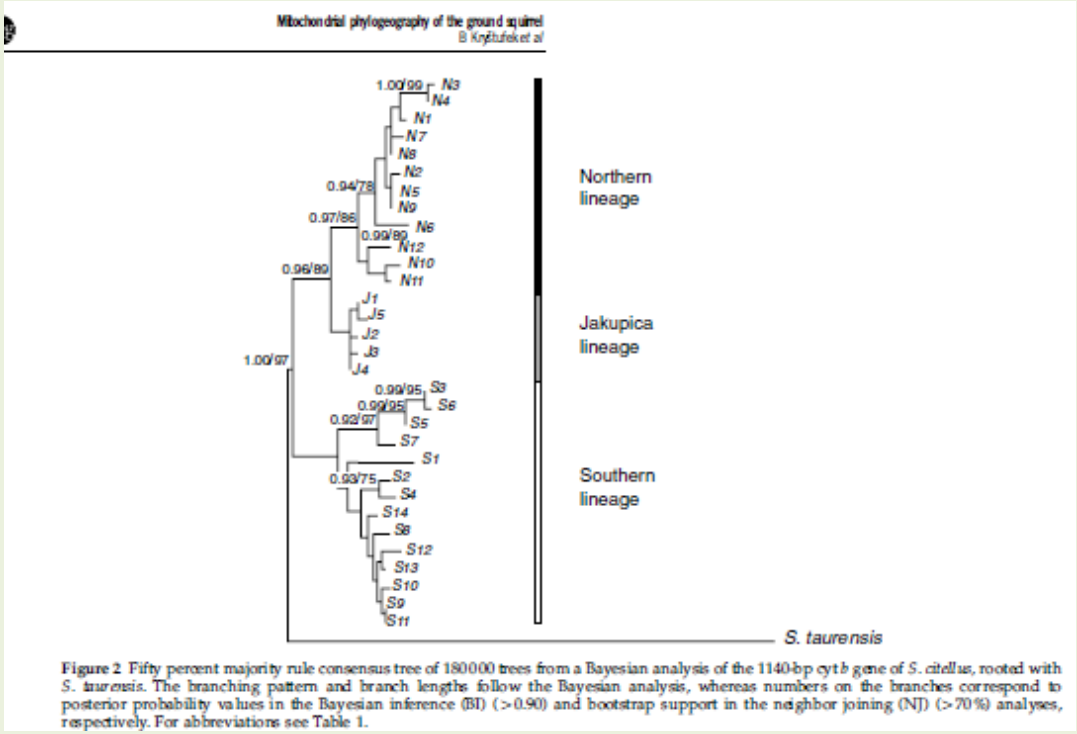

Figure 2 Fifty percent majority rule consensus tree of 180 000 trees from a Bayesian analysis of the 1140-bp cyt *b* gene of *S. citellus*, rooted with *S. taurensis*. The branching pattern and branch lengths follow the Bayesian analysis, whereas numbers on the branches correspond to posterior probability values in the Bayesian inference (BI) (>0.90) and bootstrap support in the neighbor joining (NJ) (>70%) analyses, respectively. For abbreviations see Table 1.

Krystofek *et al*. 2009

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

2.2. Видове улов (спасяване, преднамерено, реинтродукция)
2.3. Прехвърляне на болести и паразити
2.4. Методи за улов (живоловни капани, примки, вода, ferreting).

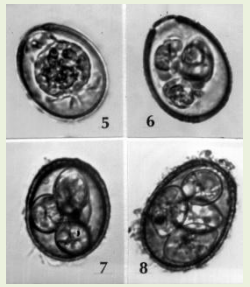

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

2.5. Води се пълен протокол на уловите (място, дата и час на улов, климатични условия, пол, възраст, базови измервания)
2.6. Полагане на грижи за уловените животни. Манипулации, хранене, поставяне в транспортните кутии,
3. Транспорт, Транспортни кутии, Почистване на транспортната кутия.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

4. Освобождаване на животните на новото място

4.1. Характеристики на мястото за реинтродукция

- Да има подходящи условия: растителност, почва (вид, дълбочина на почвения хоризонт). Да няма високи нива на подпочвените води, разливи.
- Да има голяма площ.
- Никакви заплашващи фактори в новия хабитат.
- Никакви законови конфликти.
- По възможност да е обитаван от лалугери преди.
- По възможност да има връзка с други подобни хабитати или популации, макар и временно прекъсната.
- Да няма никакви законови и каквито и да било други конфликти с местни власти, фермери, земеделци и др.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

4.2. Оценка на риска. Да няма конфликти с местните общности, земеделци животновъди и др., социална структура, хищници.
4.3. Освобождаване методи, Протокол за освобождаване. Свободно пускане на индивиди. Пускане в ограда. Направа на дупки.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

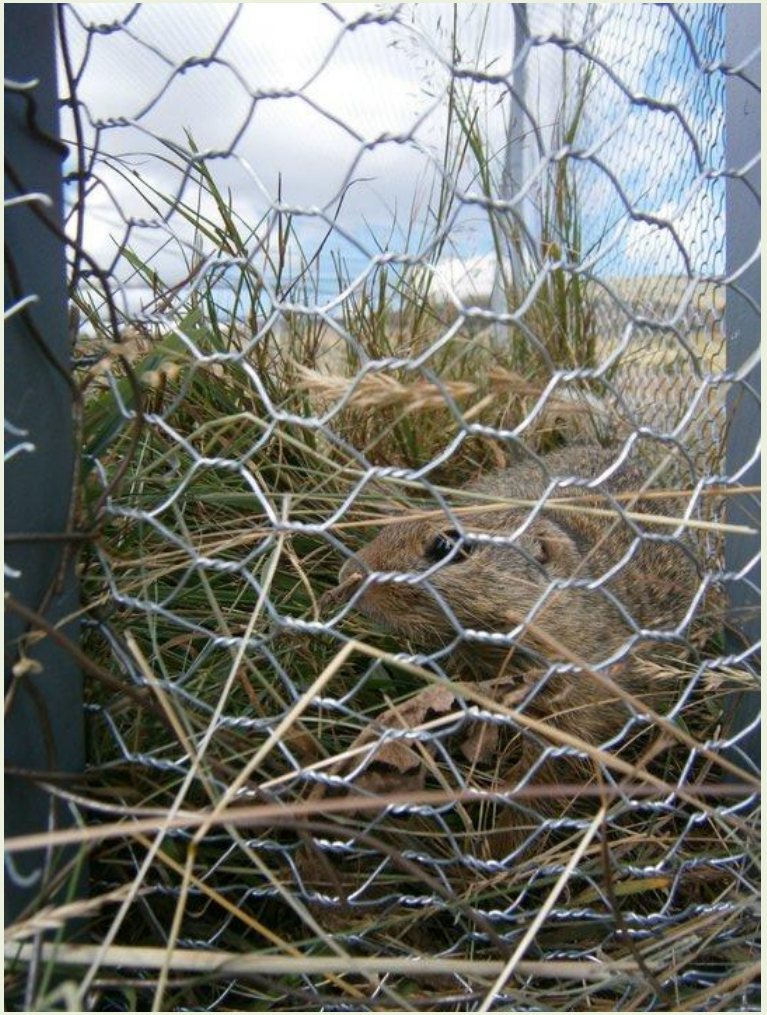

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

4.2. Протокол при освобождаването. Поведението на индивидите, климатични условия и др.
4.5. Процес на колонизация. Пролетен и летен период.
5. Мониторинг на освободените лалугери. Охрана на лалугерите. Пространствено разпределение. Успех на възпроизвеждане и на самата реинтродукция.

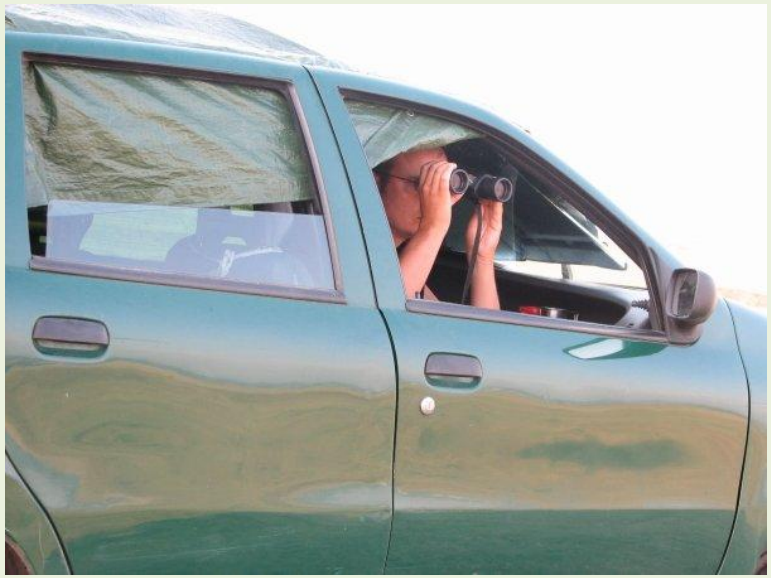

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Mateju *et al*. 2010:

Направен е анализ в Централна Европа на 15 реинтродукции с 3200 индивида. 7 реинтродукции са успешни, 5 неуспешни, за останалите няма достатъчно информация.

Mateju *et al*. 2012:

За да е успешна една реинтродукция решаващ е метода на пускане на индивидите и техния брой.

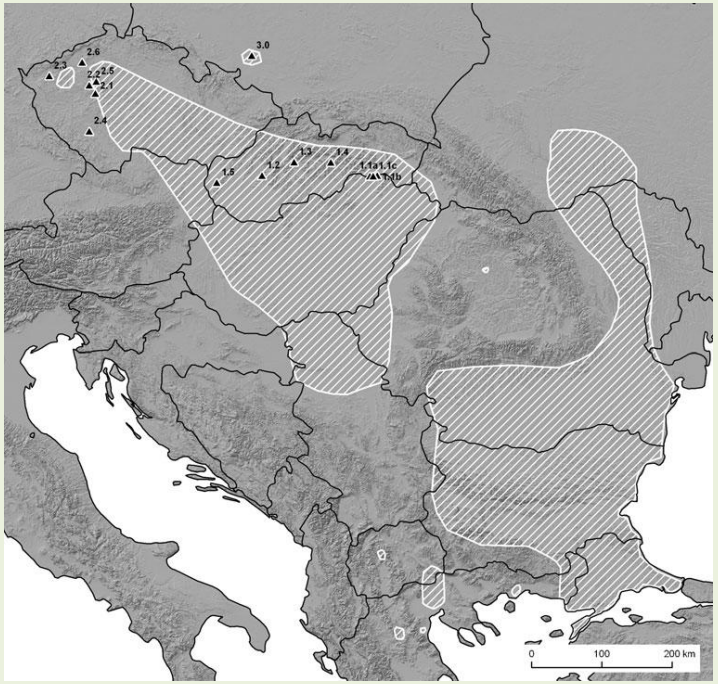

Mateju *et al*. 2012

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Най-чести практически грешки които се правят при реинтродукция на лалугер (и писане на проекти):

1. Липса на каквото и да било предварително проучване.
2. Липса на проучване на мястото за реинтродукция.
3. Липса на проучване на колония-донор.
4. Вземане на „методика“ наготово.
5. Не се правят предварителни подготвителни мероприятия. Например не се почистват храсти, окосяване на тревната растителност и др.
6. **Няма устойчивост на дейностите**. Правят се за 1 или 2 години. Нужни са поне няколко години (4-5) за да е успешно.
7. **Няма устойчивост на поддържането на хабитата**. Например паша има само по време на проекта.

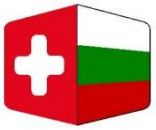

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

ВНИМАНИЕ !

Ре- / интродукцията е една от последните възможности за възстановяване на един вид в дадено местообитание.

Трябва да се подхожда внимателно и отговорно като не се избързва в нито един етап. Да се преценяват всички възможни фактори.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Други подпомагащи вида мерки.

В много случаи само те са достатъчни за да бъде възстановена и подпомогната една популация:

1. **Устойчиво регулярно косене на ливадите.**

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

2. **Устойчива регулярна паша на селскостопански животни.**
3. **Почистване на пасищата от храсти (папрат, борови култури, широколистни храсти и др).**

4. **Поддържане на хабитати с висок хранителен ресурс наблизо до лалугеровата колония. Например насаждения от детелина, люцерна и др.**
5. **Поддържане на биокоридори между потенциалните местообитания.**

Д-р Йордан Кошев, ИБЕИ - БАН
www.groundsquirrel.org,
e-mail: bgsouslik@gmail.com

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО